

Markéta Bendová

Svoboda v *Oratio catechetica magna* svatého Řehoře z Nyssy
Diplomová práce na FF UK, 2011, 51 str.
Posudek vedoucího práce

Charakteristika

Práce je věnována spisu *Oratio catechetica magna* řecky píšícího křesťanského autora 4. století Řehoře z Nyssy. Autorka si vytkla jako cíl prozkoumat toto dílo z hlediska pojetí lidské svobody: ve své práci prochází celek spisu a upozorňuje na motivy z hlediska tématu relevantní. Dospívá k závěru, že Řehoř zde chápe svobodu jako nepostradatelnou vlastnost člověka coby Božího obrazu, který se sice od Boha liší svou stvořeností (přechodem z nicoty v bytí), má však zárodečnou účast na některých božských charakteristikách (dobrotě, moudrosti, spravedlnosti etc.), kterou může právě díky své svobodě rozvíjet. Svobodná účast na božských charakteristikách zahrnuje však zároveň možnost tento podíl nerozvíjet, pro niž se člověk na počátku svých dějin podle křesťanského vyprávění o pádu skutečně rozhodl. Nápravu nastalé situace není schopen člověk provést sám, nýbrž potřebuje novou božskou intervenci, která by pro člověka-lidstvo aktualizovala možnost připodobnění Bohu. Také pro účast na této darované možnosti záchrany se člověk (jako jednotlivec) rozhoduje díky své svobodě, a tak si v jistém smyslu volí, čím se stane. Vzhledem ke své nezavršené povaze (člověk jako stvořená bytost vzešlá z nicoty je podle Řehoře stálým stáváním se) člověk vlastně sám sebe permanentně volí.

Připomínky

1. Autorka práce podala věcně adekvátní resumé probíraného spisu (který není k dispozici v českém překladu) a pojetí svobody, k němuž se dopracovala, pokládám za výstižný obraz Řehořovy představy. Pokud je seznam literatury úplný a autorka nepracovala s žádným z existujících překladů díla do jiných evropských jazyků (kupř. Srawley, Méridier, Barbel, Naldini, Maignan, Winling) pak lze již sám tento výkon pokládat za velmi cenný. Pokud s některým z překladů pracovala, je naopak vážným opomenutím, že to nikde (ani v seznamu literatury) neuvádí.

2. Autorka se ve své interpretaci opírá o monografii R. J. Keese *Die Lehre von der Oikonomia Gottes in der Oratio catechetica magna* (Leiden 1995), kterou lze pokládat za klíčový titul k tématu, dále vycházela z důležité práce J. Zachhubera *Human Nature in Gregory of Nyssa* (Leiden 2000), částečně snad přihlédla i k práci G. Dal Toso, *La nozione di proairesis in Gregorio di Nissa* (Frankfurt a. M. 1998: titul je ovšem v bibliografii uveden s chybou a bez vrocení, odkazy na něj jsou spíše výjimečné). Seznam literatury je však krom těchto položek velice chudý (celkem osm titulů), což je vzhledem k velkému rozsahu rehořovského bádání okolností záražející. Krom komentovaných překladů *Oratio catechetica* uvedených výše (bod 1) by bylo dobře

vzít v úvahu aspoň některá nejdůležitější pojednání k jednotlivým tématům v práci probíraným (kupř. D. L. Balás, *Metousia theou. Man's participation in God's perfections according to Saint Gregory of Nyssa*, Roma 1966; H. Urs von Balthasar, *Présence et pensée. Essai sur la philosophie religieuse de Grégoire de Nysse*, Paris 1942; J. Daniélou, *Platonisme et théologie mystique*, Paris 1944; T. Di Stefano, *Dialettica d'immagine e libertà secondo Gregorio di Nissa*, Perugia 1975; J. Gaïth, *La conception de la liberté chez Grégoire de Nysse*, Paris 1953; V. E. F. Harrison, *Grace and Human Freedom According to St. Gregory of Nyssa*, Lewiston - Queenston - Lampeter 1992; R. Leys, *L'image de Dieu chez Saint Grégoire de Nysse*, Roma 1951; J. J. O'Keefe, *Sin, Apatheia and Freedom of Will in Gregory of Nyssa*, in: *Studia patristica*, 22, 1989, 52-59; E. Peroli, *Il Platonismo e l'antropologia filosofica di Gregorio di Nissa*, Milano 1993).

3. Práce má povahu porozumivého převyprávění textu, jen občasně autorka upozorňuje na problémy či rozpory v Řehořově koncepci a zamýšlí se nad jejich možným významem (kupř. přirozená, resp. trestná povaha smrti, str. 28 n.; podíl božství a lidství Krista na vykoupení, str. 33 n.). Rozporných (či zdánlivě rozporných) myšlenek je ovšem v podaném referátu o Řehořově spisu více a bylo by dobře uvažovat také o nich, kupř.:

- Zlo je na jednu stranu líčeno jako privace (str. 22 n.), na druhou stranu se o něm mluví jako o „příměsí“, jíž je možno se také zbavit (str. 15, 35, 45 a častěji). Jak tomu rozumět?

- Nejasný je pojem noetického jsoucna (str. 21): co se jím vlastně míní? Autorka naznačuje, že za ně patrně nelze pokládat Boha, který možná není jsoucnem vůbec. V jakém smyslu je pak člověk jeho obrazem?

- Autorka upozorňuje na nejasný pojem přirozenosti v Řehořově díle (celek lidstva ve smyslu kontinua versus přirozenost individuální, str. 26, 36), bylo by však třeba této otázce věnovat více pozornosti a přihlédnout k literatuře (krom Zschubera také D. L. Balás, *Plenitudo Humanitatis. The Unity of Human Nature in the Theology of Gregory of Nyssa*, in: D. F. Winslow, vyd., *Disciplina Nostra. Essays in Memory of Robert F. Evans*, Cambridge, Mass. 1979, str. 115-131; sama jsem se touto problematikou zabývala v úvodu ke knize Řehoř z Nyssy, *Proč neříkáme, že jsou tři bohové*, Praha 2009, str. 15-39, zde i další literatura).

4. V práci postrádám analýzu aspoň základních pojmů, které Řehoř ve svých úvahách o svobodě užívá: *autexursion*, *autokrates*, *adespoton*, *proairesis*, *eleutheria* (totéž platí pro pojmy *aforme* a *pathos*, jejichž analýza je spíše zběžná, viz str. 11 a 32 n.). Autorka se spokojuje s dosti paušálním konstatováním, že Řehořova terminologie není užívána důsledně, pojmy jsou chápány synonymně (str. 13 n.). Bylo by však dobré přesto jejich výskyty pečlivěji rozebrat (než bychom takové tvrzení vyslovili), podívat se na jejich užití v tradici před Řehořem a v Řehořových jiných dílech (aspoň na základě velmi pečlivých hesel v *Lexicon Gregorianum* a další slovníkové literatury). Výsledný paušální obraz Řehořova pojetí svobody by pak bylo možno doplnit preciznějším popisem jejich jednotlivých složek a aspektů (aspoň *autexursion*, *proairesis*, *eleutheria*, *gnome*, které podle mého přesvědčení odstínit lze).

5. Práce neobsahuje téměř žádné odkazy na Řehořovy prameny, ačkoli lze v *Oratio catechetica* nalézt vliv nejen Athansiův, ale také Origenův. Indikace těchto různých vláken tradice by výrazně napomohla vysvětlit některé rozpory v Řehořově koncepci (např. Athansiovu představu vtělení jako božské příměsi do „těsta“ lidstva versus Origenovu představu vykoupení jako obchodu s ďáblem), užitečné by bylo uvést původ (odhaduji origenovský) představy rozdělení universa mezi andělské bytosti, která působí dosti překvapivě (str. 15). Na některých místech jsou Řehořovi předchůdci uvedeni jen velmi paušálně („patří do dlouhé řady myslitelů, kteří ...“, str. 22) bez jakéhokoli odkazu.

6. Formální úroveň práce je přijatelná, ačkoli není bezvadná. Krom občasných překlepů (jeden hned na str. 2), stylistických poklesků („jednak – za druhé“, str. 47 a častěji) a občasné chybného kladení čárek je třeba upozornit na zarážející kladení přízvuku v řečtině (samostatně stojící výrazy jako barytona, kupř. str. 9, 10, 12, 18 a častěji).

Hodnocení

Přes uvedené nedostatky pokládám práci za adekvátní výklad Řehořova spisu i dobré postížení jeho základní představy o svobodě, proto ji snad lze doporučit k obhajobě. Vzhledem k uvedeným nedostatkům však navrhuji její spíše nízké hodnocení. Podle mého přesvědčení by autorka byla schopna napsat práci pečlivější a zdařilejší, kdyby jí věnovala více času. Za podstatnou pokládám autorčinu přípravu k obhajobě (zejména by se měla vyjádřit k bodům 3 a 4 výše) a míru přesvědčivosti jejího výkonu při ní.

Prof. Lenka Karfíková, Dr. theol.
Praha 11. 9. 2011